

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У Законі України «Про освіту» проголошено, що основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку особистості, суспільства і держави є освіта. Визначено курс на створення системи безперервного навчання і виховання, забезпечення можливості постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального і культурного потенціалу як найвищої цінності нації. Тільки держава, яка випереджувальними темпами розвиває власний інтелектуальний капітал, може розраховувати на гідне місце у світовій спільноті, адже цей капітал в українському суспільстві – це велика сила на складному шляху інтеграції у Європу, є гарантом економічної стабільності держави, її духовності, авторитету на світовій арені.

Виправити складний економічний та соціальний стан, який склався у державі, можливо лише шляхом інтелектуалізації суспільства, здатного забезпечити високий рівень життя, освіти, соціальної інфраструктури. Це цілком об'єктивно виводить проблему інтелектуального розвитку учнів загальноосвітньої школи на рівень пріоритетних у суспільстві і є надзвичайно актуальною у зв'язку із реформуванням системи освіти в Україні. Отже, зміст освітньої діяльності школи повинен забезпечувати розвиток інтелектуального потенціалу особистості учня, формування його розумової культури.

Дослідженню інтелекту особистості з точки зору різних концепцій та підходів присвячено роботи багатьох вчених: С.Л. Рубінштейн, О.К. Тихомиров (процесуально-діяльнісного); Ж. Піаже, У.Р. Чарлсворс (генетичного); М. Вертгеймер, К. Дункер, В. Келер (феноменологічного); Л.С. Виготський, А.Р. Лурія, Л. Леві-Брюль (соціо-культурного); Н. Белл, М. Гроссен, У. Дуаз, Г. Мюні, М. Ніколе, А.-Н. Перре-Клермон та ін. (соціально-психологічного); М.О. Холодна (когнітивного); Х. Айзенк, С. Ланеборг, Дж. Левіс, Е. Хант (інформаційного); Р. Стемберг, Л.Л. Терстоун (регуляційного); (Б.Р. Ананьєв, Б.М. Велічковський, Є.І. Степанова (функціонально-рівневого) підходів.

Як показують дослідження, успішне оволодіння знаннями й ефективно застосування їх на практиці значною мірою визначається інтелектуальним розвитком людини, що багатьма вченими розглядається як продукт цілеспрямованого навчання: Ж.Л. Бернс, Г.А. Берулава, З.І. Калмикова, Г.С. Костюк, В.Ф. Паламарчук, А.В. Стаатс, Р. Феєрштейн, К.В. Фішер, (в освітянському підході), Л.С. Виготський О.В. Запорожець, Н.В. Коврига, О.М. Леонт'єв, Е.Л. Носенко, С.Л. Рубінштейн, П.В. Симонов, О.К. Тихомиров (при аналізі співвідношення емоцій та інтелекту); Д.Б. Богоявленська, В.М. Пушкін (при дослідженні інтелектуальної активності учнів), П.П. Блонський, Т.А. Ільїна Є.М. Кабанова-Меллер, О.М. Леонт'єв, О.М. Матюшкін, Н.О. Менчинська, В.Ф. Паламарчук, М.І. Скаткін та ін. (у контексті дослідження інтелектуальних умінь учнів).

Аналізуючи роботи вище вказаних науковців, можна стверджувати, що проблема інтелектуального розвитку молоді – одна з фундаментальних проблем сучасної педагогіки і психології. Видатні вітчизняні вчені у цій галузі постійно

наголошують на принциповій ролі діяльності в інтелектуальному розвитку на всіх вікових етапах. Тому інтелектуальний розвиток дитини має аналізуватись у контексті цілісної діяльності, що дає можливість дослідити психічний розвиток дитини як єдиний цілісний процес (Д.Б. Ельконін, О.М. Леонтьєв).

Актуальність нашого дослідження визначається й тим, що трудове навчання, як традиційно вважалося, меншою мірою забезпечує інтелектуальний розвиток особистості школяра, хоча з цим погодитися не можна. Адже, як зазначають В.О. Сухомлинський та К.Д. Ушинський, звичка до праці є саме тим ґрунтом, на якому може успішно розвиватися розум дитини.

Варто підкреслити, що традиційні уроки предметно-операційної системи трудового навчання, які здебільшого носили ремісничий характер, були спрямовані на формування в учнів сукупності трудових прийомів та операцій, тобто більшою мірою виконавських функцій, мали низьку інтелектуальну насиченість, що призвело до уповільнення саморозвитку учнів, а трудове навчання – до розряду другорядних предметів у навчальному плані. Розвиваюча функція трудової діяльності за таких умов повністю не реалізовувалась.

Однак не викликає ніякого сумніву, що трудове навчання, як навчальний предмет, має значні потенційні можливості для формування інтелектуальної особистості школяра. Це чітко проявляється й під час проектно-технологічної діяльності, де стимулюється інтелектуальна активність учнів, формуються інтелектуальні вміння та активізується пізнавальний інтерес.

Як зазначають сучасні українські вчені в галузі методики трудового навчання Р.С. Гуревич, О.М. Коберник, М.С. Корець, В.К. Сидоренко, А.І. Терещук та вчителі-практики, організація на уроках проектно-технологічної діяльності дає змогу школярам вийти із предметно-операційної системи на рівні звичайного відтворення і передбачає завдання, у яких немає єдиного правильного шляху вирішення. Проектно-технологічна діяльність об'єктивно обумовлена сучасним етапом розвитку технологічної освіти в Україні та інтегрує всі види сучасної діяльності людини. Отже, перед учителем трудового навчання ставиться мета не лише навчити кожного учня сукупності трудових операцій та прийомів, а й формувати інтелектуальну й технічно освічену особистість, яка здатна мобільно адаптуватися до швидких змін у суспільстві.

Незважаючи на значну кількість праць із даної проблеми, ціла низка питань, що стосується інтелектуального розвитку школярів на уроках трудового навчання під час виконання творчих проектів залишається маловивченою. Зокрема, відсутні дослідження щодо методики використання проектно-технологічної діяльності школярів як засобу інтелектуального розвитку на уроках трудового навчання.

Теоретична та практична значущість інтелектуального розвитку школярів у процесі проектно-технологічної діяльності на уроках трудового навчання зумовлена необхідністю подолання низки суперечностей між:

- збільшенням сучасних потреб ринку праці в інтелектуальних і кваліфікованих працівниках та недостатньою самостійною інтелектуальною діяльністю учнів на уроках трудового навчання;

- підвищенням значення розвитку інтелекту та станом організації проектно-технологічної діяльності в загальноосвітніх школах (оскільки повністю не реалізується особистісно орієнтоване спрямування уроків трудового навчання, адже більшість учителів спрямовують свою увагу на засвоєння знань та формування технічних умінь учнів, а не на розвиток творчо-інтелектуальної особистості);

- необхідністю цілеспрямованої інтелектуалізації уроків трудового навчання під час проектно-технологічної діяльності, рівнем готовності вчителів до розвитку інтелекту учнів (лише 6% вчителів трудового навчання на своїх уроках дбають про формування інтелектуальних умінь та стимулюють інтелектуальну активність школярів) та браком відповідних науково-методичних розробок з цієї проблеми.

Сучасна освітня система, що потребує інтелектуального потенціалу та передових науково обґрунтованих технологій, може бути збагачена включенням школярів у проектно-технологічну діяльність, що і визначає актуальність її дослідження. Таким чином, актуальність проблеми, її наукове та практичне значення, недостатня розробленість у теорії і методиці трудового навчання, наявність суперечностей та необхідність їх розв'язання зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Інтелектуальний розвиток учнів 5-9 класів засобами проектно-технологічної діяльності у процесі трудового навчання».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося відповідно до тематичного плану науково-дослідницької роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини як складова проблеми «Модернізація змісту, форм і методів трудового навчання в загальноосвітній школі» і виконане в рамках держбюджетної теми «Наукові засади застосування проектної технології у навчально-виховному процесі» (державний реєстраційний номер 0109U000605) на замовлення Міністерства освіти і науки України.

Тема дисертації затверджена вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол №3 від 27.10.2004 р.) та погоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук України (протокол №2 від 22.02.2005 р.).

Мета дослідження – теоретично розробити, обґрунтувати та експериментально перевірити комплекс організаційно-методичних умов інтелектуального розвитку учнів 5-9 класів у процесі проектно-технологічної діяльності на уроках трудового навчання.

Для досягнення поставленої мети визначені такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати сучасний стан дослідження проблеми інтелектуального розвитку учнів у психолого-педагогічній науці, розкрити на цій основі сутність, критерії, показники та рівні сформованості даного особистісного утворення.

2. Визначити структуру, зміст та функції проектно-технологічної діяльності як засобу інтелектуального розвитку школярів на уроках трудового навчання.

3. Розробити та апробувати методику формування інтелектуальних умінь і стимулювання інтелектуальної активності учнів на різних етапах проектно-технологічної діяльності.

4. Обґрунтувати організаційно-методичні умови інтелектуального розвитку учнів у процесі проектно-технологічної діяльності на уроках трудового навчання та експериментально їх перевірити.

Об'єкт дослідження – процес трудового навчання учнів 5-9 класів загальноосвітньої школи.

Предмет дослідження – організаційно-методичні умови інтелектуального розвитку учнів 5-9 класів у процесі проектно-технологічної діяльності.

Методологічну основу дослідження становлять філософські закони і категорії наукового пізнання; сучасні психолого-педагогічні концепції (розвиваючого та проблемного навчання; теорія особистісно-орієнтованих технологій навчання; позиції системного та діяльнісного підходів до моделювання навчального процесу і провідної ролі навчання у розвитку особистості).

Теоретичну основу дослідження становлять положення сучасної психолого-педагогічної науки про закони пізнання та організацію навчально-пізнавальної діяльності (Б.Г. Ананьєв, Д.М. Богоявленський, І.Я. Лернер, Н.О. Менчинська та ін.), про особливості психічного розвитку школярів (Г.А. Берулава, П.П. Блонський, Л.С. Виготський, Ю.З. Гільбух, А.В. Запорожець, Г. Костюк, А.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, Д.І. Фельдштейн); теорія розвивального та проблемного навчання (В.В. Давидов, Д. Ельконін, А.М. Матюшкін, Д.О. Тхоржевський, І.С. Якіманская та ін.), вітчизняні та зарубіжні психолого-педагогічні теорії розвитку інтелекту (Г.Ю. Айзенк, Дж. Гілфорд, В.В. Давидов, Б.Д. Ельконін, Л.В. Занков, Є.М. Кабанова-Меллер, З.І. Калмикова, Н.О. Менчинська, В.О. Моляко, В.Ф. Паламарчук, Ж. Піаже, М.Л. Смульсон, С. Спірмен, Р. Стемберг, Н.Ф. Тализіна, М.О. Холодна, Т.І. Шамова); теорія поетапного формування інтелектуальних умінь (В.Ф. Паламарчук) та формування розумових дій (Д.М. Богоявленський, П.Я. Гальперін, Н.О. Менчинська, Н.Ф. Тализіна), особливостей інтелектуальної та творчої діяльності (Д.Б. Богоявленська, В.М. Дружинін, В.А. Крутецький, Я.А. Пономарьов); методичних засад виконання творчих проектів на уроках трудового навчання (І.Г. Єрмаков, В.Х. Кіпатрік, О.М. Коберник, Т.В. Кравченко, Н.В. Матяш, В.Д. Симоненко, А.І. Терещук, С.М. Ящук).

Для розв'язання поставлених завдань на всіх етапах дослідження застосовувався комплекс **методів дослідження**: 1) *теоретичних*: порівняння, аналіз, синтез психолого-педагогічної, філософської літератури; всебічне вивчення педагогічного досвіду інтелектуального розвитку учнів на уроках трудового навчання в загальноосвітній школі; 2) *емпіричних*: діагностичні (опитування, бесіда, інтерв'ю); обсерваційні (пасивне й активне спостереження); прогностичні (метод незалежних характеристик та експертної оцінки); математичної статистики (статистична та аналітична обробка даних педагогічного експерименту); 3) *педагогічний експеримент*: (констатувальний та формувальний етапи) для перевірки змін рівнів інтелектуального розвитку учнів.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі загальноосвітніх шкіл № 3, 5, 11, 14 м. Умань, Уманської загальноосвітньої школи-інтернату та шкіл с. Дмитрушки, с. Кочержинці, с. Полянецьке, с. Родниківка, с. Сушківка Уманського району та с. Кишенці Маньківського району Черкаської області. Дослідження проводилось поетапно з 2004 по 2010 рік. На різних етапах дослідження в експериментальній роботі було охоплено 692 учні міських та сільських загальноосвітніх шкіл.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що: *вперше* обґрунтовано організаційно-методичні умови інтелектуального розвитку учнів основної школи в процесі проектно-технологічної діяльності, а саме: інтелектуальний розвиток школярів розглядається як важливе завдання уроків трудового навчання, а проектно-технологічна діяльність виступає як важливий засіб його реалізації; проектно-технологічна діяльність носить особистісно орієнтоване спрямування, де враховуються індивідуальні особливості інтелектуального розвитку учнів 5-9 класів і здійснюється комплексне формування інтелектуальних умінь школярів під час виконання усіх етапів проектування (організаційно-підготовчого, конструкторського, технологічного та заключного); визначено критерії, показники та рівні інтелектуального розвитку школярів у процесі проектно-технологічної діяльності;

конкретизовано сутність інтелектуального розвитку особистості як феномену стосовно до трудового навчання, який розглядається як процес і результат кількісних та якісних змін в особистості школяра, що відображають здатність до засвоєння техніко-технологічних знань і формування інтелектуальних умінь під час виконання творчих проектів, які проявляються в інтелектуальній активності та стимулюються позитивними інтелектуальними почуттями; уточнено окремі стадії проектно-технологічної діяльності учнів під час розробки та виготовлення власного творчого виробу;

подальшого розвитку набули положення про зміст, функції та структуру проектно-технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання та методика формування інтелектуальних умінь і стимулювання інтелектуальної активності учнів на всіх етапах проектно-технологічної діяльності, що ґрунтується на застосуванні активних та інтерактивних методів навчання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці навчально-методичного забезпечення для вчителів трудового навчання з питань інтелектуального розвитку учнів у процесі проектно-технологічної діяльності на уроках трудового навчання: діагностичного інструментарію (критеріїв, показників і рівнів, тестів, завдань тощо), методичного посібника «Теорія і методика інтелектуального розвитку підлітків у процесі проектно-технологічної діяльності».

Розроблена методика розвитку інтелекту учнів може бути використана у процесі підготовки навчальних програм та підручників з трудового навчання, професійної підготовки вчителів трудового навчання під час вивчення курсів «Теорія і методика трудового навчання», «Психофізіологічні основи трудової підготовки учнів» і в системі післядипломної освіти.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження. Результати дослідження впроваджено у практику роботи вчителів трудового навчання загальноосвітніх шкіл м. Умань (довідка № 539 від 23.06.2009 р.), Уманської ЗОШ-інтернату I-III ступенів (довідка № 108 від 18.06.2009 р.), Дмитрушівської, Кочержинської, Полянецької, Родниківської, Сушківської ЗОШ I-III ступенів Уманського району (довідка № 51 від 09.06.2009 р.) та Кищенської ЗОШ I-III ступенів Маньківського району Черкаської області (довідка № 69 від 26.06.2009 р.).

Вірогідність одержаних результатів і висновків забезпечується методологічним обґрунтуванням його вихідних положень, аналізом теоретичної та емпіричної інформації, застосуванням визначених методів, експериментальною перевіркою під час педагогічного експерименту, репрезентативною вибіркою експериментальних груп педагогічного дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційного дослідження обговорено та схвалено на науково-практичних конференціях:

5 міжнародних науково-практичних конференціях: «Проблеми трудової і професійної підготовки на початку XXI століття» (Слов'янськ, 2008 р.), «Інноваційні технології в професійній підготовці вчителя трудового навчання: проблеми теорії і практики» (присвячена пам'яті академіка Д.О. Тхоржевського і 30-річчю факультету технологій та дизайну Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка) (Полтава, 2008 р.), «Інновації в педагогічній освіті європейського простору» (Полтава, 2009 р.), «Сучасні тенденції розвитку технологічної та професійної освіти в Україні у контексті європейської інтеграції» (Умань, 2010 р.), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Київ-Вінниця, 2010 р.); *всеукраїнському науково-методичному семінарі* «Актуальні проблеми професійної підготовки вчителів трудового навчання в умовах модернізації технологічної освіти в Україні» (Умань, 2008 р.); *всеукраїнській науково-практичній конференції* «Формування професійної компетентності майбутніх педагогів» (Кривий Ріг, 2008 р.); *міжвузівській науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених* «Здобутки вчених Черкащини» (Умань, 2010 р.); *семінарах і методичних об'єднаннях вчителів трудового навчання* м. Умань, Уманського району Черкаської області.

Результати дослідження обговорювались на щорічних звітних науково-практичних конференціях Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та засіданнях кафедри теорії і методики трудового та професійного навчання, науково-дослідної лабораторії «Проблеми трудової підготовки учнів сільської школи» технолого-педагогічного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Публікації. Основний зміст і результати дослідження висвітлено у 9 одноосібних працях. Серед них 8 наукових статей у фахових виданнях, затверджених ВАК України, загальним обсягом 3,8 др. арк., 1 навчально-методичний посібник.

Структура дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків і списку використаних джерел (242 найменування). Загальний обсяг дисертації становить 275 сторінок, основний зміст викладено на 182 сторінках. Робота містить 4 рисунки, 15 таблиць, 9 додатків на 72 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність досліджуваної проблеми; розкрита низка суперечностей, виявлених на констатувальному етапі експерименту; охарактеризовано науковий апарат, висвітлено ступінь розробленості проблеми, визначено мету та завдання дослідження, об'єкт, предмет, охарактеризовано методи дослідження, представлено наукову новизну, наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі **«Психолого-педагогічні основи інтелектуального розвитку особистості школяра»** здійснено аналіз змістової характеристики поняття інтелектуальний розвиток особистості школяра, розкрито можливості проектно-технологічної діяльності в інтелектуальному розвитку учнів на уроках трудового навчання, обґрунтовано методику діагностування інтелектуального розвитку учнів у процесі трудового навчання.

Як показав аналіз психолого-педагогічних досліджень, існують різноманітні підходи до визначення сутності понять «інтелект», «розум», «мислення», «розвиток», «інтелектуальний розвиток», «інтелектуальна активність», «уміння», «інтелектуальні уміння».

Встановлено, що між інтелектом, як розумовою здібністю, і мисленням, як розумовою активністю особистості, існує постійний зв'язок та взаємоперехід. Тому інтелект може бути результатом багатofункціональної роботи мозку, і тільки через діяльність та мислення відбувається його формування. Відповідно, тільки в процесі активного відображення дійсності та активної діяльності виникають, диференціюються і взаємодіють мислення та інтелект.

Інтелект дитини формується й розвивається в процесі її власної активної пізнавальної діяльності і спрямовується на вирішення тих завдань, які для неї є найбільш важливими та актуальними. У процесі проектно-технологічної діяльності інтелектуальний розвиток школяра має цілеспрямований характер і зумовлюється метою, необхідністю розв'язання нових проблем, змінами обставин та умов діяльності.

Метод творчих проектів, на відміну від організації навчально-трудої діяльності учнів за предметно-операційною системою, дозволяє вибрати кожному школяру проекти відповідно до його психофізіологічних і розумових здібностей, з урахуванням індивідуальних можливостей, тим самим сприяючи появі широкого кола інтересів і через них, опосередковано впливаючи на формування ідеалів, переконань та світогляду особистості.

Численні педагогічні дослідження свідчать про існування взаємозв'язку між досягненням мети особистісно орієнтованого навчання, а проектно-технологічна

діяльність, на думку науковців, і є моделлю особистісно орієнтованого трудового навчання та формуванням в учнів інтелектуальних умінь.

Поняття «інтелектуальний розвиток» трактується нами як процес і результат кількісних та якісних змін в особистості школяра, що відображають здатність до засвоєння техніко-технологічних знань і формування інтелектуальних умінь під час виконання творчих проектів, які проявляються в інтелектуальній активності та стимулюються позитивними інтелектуальними почуттями.

У проектно-технологічній діяльності, як цілісному процесі, спостерігається переплетення та взаємодія багатьох функцій: перетворюючої, відтворюючої, технологічної, програмно-цільової та контрольно-регулятивної, які присутні в усіх видах людської діяльності. Поряд з ними, характерними для проектно-технологічної діяльності є такі функції, як дослідницька, креативна та розвиваюча.

У процесі дослідження з'ясовано можливості проектно-технологічної діяльності на уроках трудового навчання для інтелектуального розвитку особистості школяра: по-перше, ця діяльність не зорієнтована на «середнього» учня, а тому на вищому рівні реалізується у педагогічній практиці принцип індивідуального підходу; по-друге, на всіх рівнях трудова діяльність спрямована на стимулювання творчого мислення, розвиток творчих здібностей, потенціалу особистості, що значно впливає на рівень розвитку уяви, естетичної та моральної сфери учня; по-третє, проектно-технологічна діяльність на всіх рівнях зорієнтована не на запам'ятовування та засвоєння відповідної кількості знань, а на стимулювання вмінь мислити творчо, не догматично, критично; по-четверте, метод проектів спрямований на те, щоб давати поштовх, імпульс, активізувати потребу у самореалізації, саморозвитку, самоосвіті та самовихованні особистості.

На сьогоднішній день у педагогіці існує активний пошук інноваційних засобів та методів, які могли б діагностувати рівень інтелектуального розвитку учнів. У дослідженні ми спирались на методологічний підхід до інтелектуального розвитку школярів (Н.О. Менчинська), в основі якого положення про багаторівневе явище, що складається з цілого ряду пластів (шарів), де знання становлять верхній шар (більш поверхневий); більш глибоким шаром є уміння виконувати розумові операції в процесі здобуття та використання знань; третій пласт – сформованість активності.

Для діагностування інтелектуального розвитку школярів на уроках трудового навчання нами було виділено наступні критерії: 1) наочність, 2) сформованість інтелектуальних умінь, 3) сформованість інтелектуальної активності.

Наочність, як загальна здібність до засвоєння нових знань та способів діяльності, характеризується наявністю базових (предметних) знань (обсяг та правильність знань); рівнем системності знань; міцністю та усвідомленістю знань; правильністю виконання дій або кількістю та видами помилок, з наступним аналізом їх джерела; рівнем складності проблем, які учень може розв'язувати самостійно; кількістю дозованої допомоги; затратами часу на знаходження принципу аналогії виготовлення творчого виробу; дотриманням правил безпечної праці та санітарно-гігієнічних вимог до організації робочого місця.

Інтелектуальні вміння – це сукупність умінь, що передбачають знання раціональних прийомів здійснення тієї чи іншої мислительної діяльності й творчого їх використання під час вирішення різноманітних завдань. Рівень їх сформованості визначається на основі аналізу здатності учнів вибирати раціональний шлях досягнення мети пізнання (планування, організація); самостійності у процесі організації й виконання роботи (планування трудових процесів, самоконтроль і т.п.); здійснювати рефлексію власної навчально-трудової діяльності; застосовувати в практичній діяльності та переносити набуті знання в інші види діяльності, правильно усвідомлювати властивості матеріалів, вибирати та застосовувати інструменти й обладнання; користуватися різними видами конструкторсько-технологічної документації та іншими джерелами інформації.

Сформованість *інтелектуальної активності*, під якою ми розуміємо здатність людини за власною ініціативою ставити завдання і творчо, з повною відповідальністю їх реалізовувати, проявляється в здатності особистості до ефективної пізнавальної і розумової діяльності, прагненні виконувати начально-пізнавальні та практичні завдання; успішності подолання психологічних та пізнавальних бар'єрів.

Нами пропонуються такі рівні научуваності, сформованості інтелектуальних умінь та інтелектуальної активності: високий, достатній, середній, низький, які відображають якісні та кількісні характеристики.

Діагностика научуваності здійснювалась на основі системи контрольних запитань, спостережень за роботою учнів на уроках трудового навчання, аналізу результатів навчальних досягнень, успішності та результативності виконання творчих проектів; рівень сформованості інтелектуальних умінь школярів (аналізувати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати, планувати, обґрунтовувати й доводити) визначали за допомогою різноманітних методик і тестів, відібраних та адаптованих для даного вікового періоду; рівень інтелектуальної активності учнів установлювали за допомогою спостереження за їх навчально-трудою діяльністю, анкетування, бесід із учнями та вчителями трудового навчання.

У другому розділі **«Організаційно-методичні умови розвитку інтелекту учнів 5-9 класів у процесі проектно-технологічної діяльності»** проаналізовано особливості інтелектуального розвитку учнів 5-9 класів у процесі проектно-технологічної діяльності; розкрито методику формування інтелектуальних умінь та стимулювання інтелектуальної активності учнів 5-9 класів на всіх етапах проектно-технологічної діяльності.

Аналіз організації проектно-технологічної діяльності школярів показав, що учні 5-6 класів до кінця не усвідомлюють саму сутність такої діяльності, тому їм доцільно давати завдання, результати роботи яких можна отримати в межах одного заняття, що дасть змогу дитині зрозуміти сутність процесів у повному обсязі. Також учням даного віку притаманна імпульсивність у діяльності, поверхневність та поспішність в аналізі ситуації. Саме тому вчителю необхідно звернути особливу увагу на зацікавленість учнів навчальним проектуванням, підтримувати інтерес до

уроків трудового навчання, а мотивація повинна мати активний емоційно-зацікавлений характер.

Інтелектуальні особливості учнів 7-8 класів потребують переходу від репродуктивних до проблемно-пошукових методів навчання, тобто застосування випереджувальних та поступово ускладнювальних завдань, проведення занять з використанням проблемних та евристичних методів, що спонукають учнів до самостійного осмислення та прийняття рішень.

Даний період характерний схильністю школярів до експериментування, що виявляється, зокрема, в небажанні все приймати на віру. Відповідно, інтелектуальна активність може розвиватися лише при застосуванні активних методів навчання, що найбільше стимулюють розвиток творчих сил у процесі активної та самостійної пізнавальної діяльності, яка вимагає дослідницької роботи, вміння користуватись набутими знаннями, власним життєвим досвідом і спостереженнями.

Зміни в інтелектуальній сфері учнів 9 класів виражаються передусім у розвитку абстрактного мислення, тобто у зміні співвідношень між конкретно-образним та абстрактним мисленням на користь останнього. Специфіка цього рівня мислення полягає й у тому, що його предметом є не лише розв'язування зовнішніх завдань, але й сам процес мислення, тобто воно стає рефлексивним. Відповідно, характерною особливістю цього вікового періоду стає високий рівень узагальнення та абстрагування, критичність мислення, здатність аргументувати свої переконання, прагнення до встановлення причинно-наслідкових зв'язків та інших закономірностей між предметами і явищами.

Відповідно, це накладає відбиток на зміст та структуру проектно-технологічної діяльності, яка збагачується проектними завданнями, що вимагають складних когнітивних дій, а також практичних (мануальних) умінь і навичок, які в майбутньому можуть знадобитися для вдосконалення професійних здібностей.

У роботі обґрунтовується, що процес інтелектуального розвитку підлітків на уроках трудового навчання буде більш ефективним, якщо: інтелектуальний розвиток школярів розглядатиметься вчителями як важливе завдання уроків трудового навчання, а трудова діяльність визначатиметься як невід'ємна складова виконання учнями творчих проектів, де забезпечується органічне поєднання інтелектуальної й практичної діяльності; проектно-технологічна діяльність носитиме особистісно-орієнтовне спрямування, враховуватиме індивідуальні особливості інтелектуального розвитку учнів 5-9 класів; буде забезпечене комплексне формування інтелектуальних умінь учнів під час виконання усіх етапів проектування; методика інтелектуального розвитку школярів у процесі проектно-технологічної діяльності буде ґрунтуватись на застосуванні активних та інтерактивних технологій навчання.

На основі пілотажного аналізу досліджень етапів процесу формування інтелектуальних умінь та, враховуючи особливості проектно-технологічної діяльності учнів 5-9 класів, визначено наступні етапи процесу формування інтелектуальних умінь школярів: 1) актуалізація попереднього досвіду учнів; 2)

діагностика вихідного рівня інтелектуальних умінь учнів; 3) мотивування необхідності засвоєння кожного інтелектуального прийому; 4) навчання учнів здійсненню рефлексії змісту та структури інтелектуальних умінь (детальний інструктаж про зміст та етапи оволодіння розумовими операціями); 5) акцентування уваги учнів на формуванні та розвитку певного інтелектуального уміння для його застосування під час виконання завдань проектно-технологічної діяльності; 6) узагальнення з метою закріплення сформованого уміння, та вироблення звички самостійно застосовувати набуті уміння в різних видах діяльності; 7) оперативний контроль та оцінювання якості, обсягу та рівнів сформованості певних інтелектуальних умінь учнів на кожному етапі проектно-технологічної діяльності.

При цьому провідна роль уроків трудового навчання в інтелектуальному розвитку школярів буде підвищуватися, якщо на них будуть засвоюватися не тільки знання, а й способи їх набуття (інтелектуальні уміння), учні навчатимуться раціональним прийомам мислення, продуктивно працювати над матеріалом, досліджувати та творити.

У процесі дослідження було виявлено стійку групу учнів, для яких організаційно-підготовчий, конструкторський та заключний етапи проектно-технологічної діяльності виявились доволі складними, що спричиняло втрату інтересу до навчально-трудова діяльності та ослабленню їх інтелектуальної активності. З метою усунення вищезгаданих складностей ми застосували педагогічне стимулювання.

Розглядаючи провідні ознаки педагогічного стимулювання як зовнішнього впливу на особистість учня, що збуджує внутрішнє бажання до прояву інтелектуальної активності та забезпечує бажаний для суб'єкта стимулювання рівень і спрямованість цієї активності, та на основі аналізу дослідно-експериментальних даних, досвіду вчителів, що брали участь у дослідженні, нами було обґрунтовано методичне забезпечення процесу стимулювання інтелектуальної активності учнів шляхом застосування комплексу методів:

1) методів проектування (метод фантазування, метод комбінування у створенні нових об'єктів, метод фокальних об'єктів, метод комбінаторики, метод біоніки, дизайн-аналіз, метод морфологічного аналізу, метод Дельфі, функціонально-вартісний аналіз, метод «чорної скриньки», метод часових обмежень та конкурси творчих проектів);

2) активних та інтерактивних методів трудового навчання: активні методи: рольові ігри («поле чудес», «аукціон-ярмарок», «дебати»), ігрові методи («хрестики-нулики», «знайди незвичне порівняння», «знайди спільне», «слідчий», «зроби вибір», «встанови послідовність»); методи проблемного викладу (проблемні завдання, проблемні ситуації, метод контрольних запитань, проблемні задачі, проблемні практичні завдання, зміна формулювання завдання); інтерактивні методи («мозковий штурм», «зворотний мозковий штурм», «навчаючись-вчуся», «мікрофон», «дерево рішень», «пошук інформації», «акваріум», «карусель», «займи позицію», «зміни позицію», «дебати»).

У третьому розділі «Дослідно-експериментальна перевірка організаційно-методичних умов інтелектуального розвитку учнів основної школи у процесі проектно-технологічної діяльності» представлено програму і результати констатувального та формувального етапів дослідно-експериментальної роботи.

З метою перевірки організаційно-методичних умов інтелектуального розвитку учнів 5-9 класів проводився педагогічний експеримент, яким було охоплено 692 учня 5-9 класів різних шкіл (354 учнів К. кл. та 338 учнів Е. кл). Констатувальний етап експерименту був спрямований на визначення рівня інтелектуального розвитку учнів основної школи. Діагностичне дослідження рівнів інтелектуального розвитку школярів проводилось у три етапи у відповідності до принципів та вимог щодо проведення педагогічної діагностики: 1) дослідження научуваності учнів; 2) з'ясування усвідомленості учнями сутності інтелектуальних умінь; 3) визначення рівня сформованості інтелектуальних умінь учнів; 4) встановлення рівня інтелектуальної активності учнів на уроках трудового навчання.

Проведення констатувального етапу дослідження здійснювалося шляхом використання комплексу науково-педагогічних методів: спостереження, бесіда, анкетування, тестування, аналіз педагогічної діяльності вчителів трудового навчання та творчих проектів учнів.

Діагностика научуваності школярів, засвідчила значний їх відсоток з середнім (48,8) та низьким рівнями (24,8) і доволі малу кількість учнів із достатнім (17,2) та високим (10,2) рівнями.

Результати діагностики інтелектуальних умінь учнів показали домінування кількості школярів із середнім рівнем їх сформованості (57,5%) та значної кількості із низьким рівнем (19,8%). Це підтвердило необхідність формування в них таких інтелектуальних умінь, як: аналізувати й синтезувати, порівнювати, класифікувати й систематизувати, узагальнювати, планувати, доводити й обґрунтовувати. Проте учні, якщо й усвідомлювали необхідність використання зазначених умінь, однак не володіли повною інформацією про зміст та етапи їх здійснення, мали недостатньо знань про власні інтелектуальні вміння, не мали навичок ідентифікації умінь на різних етапах проектно-технологічної діяльності.

Було виявлено, що 28,5% учням притаманна стійка інтелектуальна пасивність, яка мала репродуктивний характер і проявлялась у повному копіюванні запропонованих проектів. Стимульно-продуктивну інтелектуальну активність, що залежить від випадкових обставин і стимулюється зовнішніми мотивами, мали 41,2% школярів. Стійка і стала інтелектуальна активність, яка викликається внутрішніми мотивами, спостерігалась у 21,8% підлітків. При цьому ініціативну, продуктивну інтелектуальну активність на уроках трудового навчання проявляли лише 8,5% учнів 5-9 класів.

Таким чином, констатувальний етап дослідження рівнів сформованості інтелектуального розвитку учнів 5-9 класів виявив такі результати: низький рівень притаманний 24,5% учням, середній – 48,7%, достатній – 17,8% та високий – лише

9%. Це свідчить про необхідність посилення уваги до інтелектуальної діяльності учнів на уроках трудового навчання.

Мета формувального етапу педагогічного експерименту полягала в обґрунтуванні та апробації розробленої нами методики формування інтелектуальних умінь та інтелектуальної активності учнів 5-9 класів на організаційно-підготовчому, конструкторському, технологічному та заключному етапах проектно-технологічної діяльності. На даному етапі дослідження порівняльна оцінка ефективності інтелектуального розвитку школярів встановлювалася шляхом співставлення рівнів сформованості інтелектуальних умінь, інтелектуальної активності та научуваності учнів контрольних та експериментальних класів (див. табл.1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика рівнів інтелектуального розвитку учнів 5-9 контрольних та експериментальних класів

Показники	Рівень Класи	На початку експерименту (%)				В кінці експерименту (%)			
		високий	достатній	середній	низький	високий	достатній	середній	низький
Научуваність	Контр.	10,5	17,5	47,4	24,6	13,8	20,1	45,2	20,9
	Експ.	9,8	16,9	48,2	25,1	16,9	23,0	43,5	16,6
Інтелектуальні уміння	Контр.	8,3	14,4	57,6	19,8	9,1	15,9	57,7	17,3
	Експ.	8,3	14,4	57,4	19,9	15,7	23,6	49	11,7
Інтелектуальна активність	Контр.	8,7	21,2	40,7	29,4	9,4	25,7	40,3	24,6
	Експ.	8,0	22,5	40,8	28,7	19,2	31,3	33,8	15,7
Разом	Контр.	9,2	17,7	48,6	24,5	10,8	20,6	47,7	20,9
	Експ.	8,7	17,9	48,8	24,6	17,3	26,0	42,1	14,6

Результати формувального етапу дослідження, представлені у таблиці 1, свідчать про позитивну динаміку інтелектуального розвитку учнів експериментальних класів: кількість школярів із високим рівнем научуваності зросла вдвічі (з 9,8% до 16,9%), із достатнім рівнем – з 16,9% до 23%. Високий рівень їх інтелектуальних умінь зріс із 8,3% до 15,7%; достатній рівень – із 14,4% до 23,6%. На середньому та низькому рівнях залишилося 49% та 11,7% учнів експериментальних класів, тоді як у контрольних класах відсоток таких склав 57,7 та 17,3 відповідно. Високий рівень сформованості інтелектуальної активності в експериментальних класах зріс із 8% до 19,2%; достатній рівень із 22,5% зріс до 31,3%. У контрольних класах відсоток таких учнів склав 40,3 та 24,6.

З метою визначення, чи існує істотна різниця між результатами експериментальних та контрольних класів, ми використали критерій згоди Пірсона (метод χ^2), отримані дані $\chi^2_{експ} = 27,44$ свідчать про те, що $\chi^2_{експ} > \chi^2_{крит}$,

тобто між розробленими нами методичними умовами та інтелектуальним розвитком існує зв'язок.

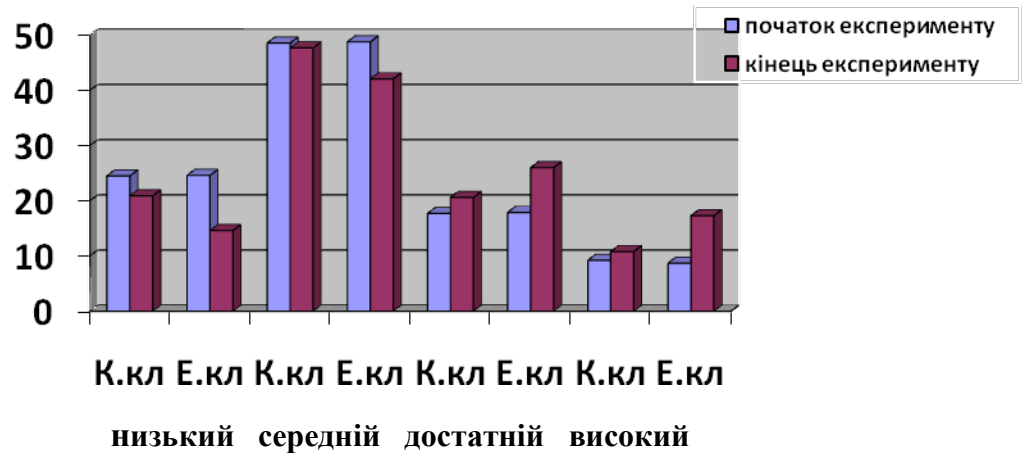

Рис.1. Динаміка інтелектуального розвитку учнів контрольних та експериментальних 5-9 класів на уроках трудового навчання

Аналіз динаміки (рис.1) інтелектуального розвитку школярів на початку та в кінці експерименту дозволяє зробити висновок, що використані нами засоби проектно-технологічної діяльності сприяли вірогідному розвитку інтелекту учнів експериментальних класів порівняно із контрольними.

За результатами дисертаційного дослідження зроблені такі **ВИСНОВКИ**:

1. На основі аналізу сучасного стану дослідження проблеми інтелектуального розвитку учнів у психолого-педагогічній науці розкрито сутність, методику діагностування даного особистісного утворення.

Проблема дослідження інтелектуального розвитку учнів загальноосвітньої школи стала особливо актуальною у зв'язку із суттєвою перебудовою системи освіти в Україні. Зміст освітньої діяльності школи повинен забезпечувати розвиток інтелектуального потенціалу особистості учня, його розумову культуру.

Аналізуючи роботи багатьох учених, можна стверджувати, що проблема інтелектуального розвитку молоді – одна з фундаментальних проблем сучасної педагогіки і психології, яка на даний час ще остаточно не розв'язана.

Ключовими завданнями інтелектуального розвитку особистості є: оволодіння основами наук, розвиток пізнавальних потреб, інтересів і здібностей школярів; формування соціально-значущих мотивів навчання, досвіду самостійності та інтелектуальних умінь у навчально-трудої діяльності.

Інтелектуальний розвиток учнів у процесі трудового навчання розглядається нами як процес і результат кількісних та якісних змін в особистості школяра, що відображають здатність до засвоєння техніко-технологічних знань та формування інтелектуальних умінь під час виконання творчих проектів, які проявляються в інтелектуальній активності та стимулюються позитивними інтелектуальними почуттями.

Для діагностування інтелектуального розвитку школярів на уроках трудового навчання обґрунтовані наступні критерії: 1) научуваність, 2) сформованість інтелектуальних умінь, 3) сформованість інтелектуальної активності та рівні: високий, достатній, середній, низький, які відображають їх якісні та кількісні характеристики.

Научуваність характеризується наявністю базових (предметних) знань, рівнем їх системності, міцністю та усвідомленістю, правильністю виконання дій тощо.

Рівень сформованості інтелектуальних умінь визначається на основі аналізу здатності учнів вибирати раціональний шлях досягнення мети пізнання; самостійності у процесі організації й виконанні роботи; здійснювати рефлексію власної навчально-трудоної діяльності; застосовувати в практичній діяльності та переносити набуті знання в інші види діяльності; користуватися різними видами конструкторсько-технологічної документації та іншими джерелами інформації.

Сформованість інтелектуальної активності проявляється у здатності особистості до ефективної пізнавальної і розумової діяльності, прагненні виконувати начально-пізнавальні та практичні завдання; успішності подолання психологічних та пізнавальних бар'єрів.

2. У результаті дослідження встановлено, що проектно-технологічна діяльність учнів має значні потенційні можливості для формування інтелектуальних умінь та стимулювання їхньої інтелектуальної активності.

Проектно-технологічну діяльність розглядаємо як обґрунтовану і сплановану наперед діяльність, що передбачає обґрунтування, планування, розроблення конструкції, технології виготовлення і реалізацію об'єкта проектування. Дана діяльність має визначену структуру, що включає в себе мету, зміст, функції, методи й засоби, результат (продукт) та етапи виконання учнями проектно-технологічної діяльності.

Основна мета проектно-технологічної діяльності полягає в формуванні в учнів певної системи творчо-інтелектуальних та предметно-перетворювальних знань і вмінь, втілюваних у конкретних виробках.

Зміст проектно-технологічної діяльності школярів передбачає виконання наступних етапів: генерування проектних ідей та ідеальне перетворення об'єкту (суб'єктивація), матеріалізація ідеальних побудов у знаковому матеріалі проекту (об'єктивування), розгортання знакової структури проекту в екстеріорізовані дії, матеріальне втілення задуму (реалізація) і його презентація.

У процесі проектно-технологічної діяльності виникає взаємодія багатьох функцій: перетворюючої, відтворюючої, технологічної, програмно-цільової, контрольної-регулятивної, дослідницької, креативної та розвиваючої.

Продукт проектно-технологічної діяльності учнів має подвійну структуру: з одного боку, як реальний кінцевий продукт проектної діяльності школяра (що завершує певний етап його навчання), з іншого – це зміни в особистості самої дитини (поява нових властивостей інтелекту та пізнавальних процесів).

Проектно-технологічна діяльність складається з таких основних взаємопов'язаних між собою етапів: організаційно-підготовчий, конструкторський,

технологічний та заключний.

3. Розроблено та апробовано методику інтелектуального розвитку учнів, що передбачає застосування комплексу педагогічних методів навчально-трудої діяльності, а саме: методів проектної діяльності, активних та інтерактивних методів навчання, форм організації (індивідуальних, групових).

Завдяки впровадженню обґрунтованої методики розвитку інтелекту кількість учнів експериментальних класів із високим рівнем інтелектуального розвитку зросла майже вдвічі (з 8,7% до 17,3%) при відповідному зменшенні на 10% кількості учнів з низьким рівнем інтелектуального розвитку (з 24,6% до 14,6%). У контрольних класах ці показники змінилися не суттєво (з 9,2% до 10,8% та з 24,5% до 29% відповідно). Спостерігається також суттєвий перерозподіл кількості учнів із середнім (з 48,8% до 42,1%) та достатнім (з 17,9% до 26%) рівнем інтелекту, на той час як у контрольних класах кількість школярів із середнім рівнем збільшилась лише на 0,9 % (з 48,6% до 47,7%) та з достатнім рівнем на 2,9 % (з 17,7% до 20,6%).

4. Виявлено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено організаційно-методичні умови інтелектуального розвитку учнів у процесі проектно-технологічної діяльності на уроках трудового навчання, які полягають у тому, що:

- інтелектуальний розвиток школярів розглядатиметься як важливе завдання уроків трудового навчання, а проектно-технологічна діяльність забезпечуватиме органічне поєднання інтелектуальної й практичної, з опорою на активну інтелектуальну роботу учнів;
- проектно-технологічна діяльність носитиме особистісно орієнтоване спрямування, враховуватиме індивідуальні особливості інтелектуального розвитку учнів 5-9 класів, рівень сформованості пізнавального інтересу, забезпечуватиме найкращі умови для індивідуалізації й диференціації навчання, враховуючи вікові особливості школяра;
- застосування комплексу проблемних методів навчання, методів творчих проектів та інтерактивних методик буде сприяти стимулюванню інтелектуальної активності, формуванню позитивної мотивації навчально-трудої діяльності та інтелектуальних умінь учнів під час виконання усіх етапів проектування;
- створення позитивної емоційної атмосфери проектно-технологічної діяльності сприятиме формуванню інтелектуальної активності учнів.

Таким чином, результати дослідження підтвердили правильність висунутої гіпотези.

Виконана робота не вичерпує всіх аспектів проблеми інтелектуального розвитку учнів основної школи на уроках трудового навчання. Перспективними є вивчення питань наступності інтелектуального розвитку учнів початкової, основної та старшої школи, підготовка вчителів трудового навчання до здійснення інтелектуального розвитку школярів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Статі у фахових виданнях

1. Нагайчук О. В. Зміст та особливості інтелектуального розвитку учнів на уроках трудового навчання / О. В. Нагайчук // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / МОН України, УДПУ імені Павла Тичини; гол. ред. Побірченко Н. С. – К. : Міленіум, 2004. – Вип.7. – С. 112–120.

2. Нагайчук О. В. Інтелектуальна активність та її діагностування у процесі проектно-технологічної діяльності / О. В. Нагайчук // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / МОН України, УДПУ імені Павла Тичини; гол. ред. Побірченко Н. С. – К. : Міленіум, 2005. – Вип. 12. – С. 92–101.

3. Нагайчук О. В. Розвиток емоційного інтелекту учнів у процесі виконання творчих проектів на уроках трудового навчання / О. В. Нагайчук // Молодь і ринок. – 2007. – Травень-червень (№ 5-6). – С. 137–141.

4. Нагайчук О. В. Формування інтелектуальних умінь підлітків у процесі проектно-технологічної діяльності / О. В. Нагайчук // Проблеми трудової та професійної підготовки : наук. - метод. зб. / під ред. В. В. Стешенка. – Слов'янськ : СДПУ, 2008. – Вип. 13. – С. 171–179.

5. Нагайчук О. В. Розвиток інтелектуальних здібностей школярів у процесі проектно-технологічної діяльності / О. В. Нагайчук // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки». – Бердянськ : БДПУ, 2010. – Вип. 1. – С. 108–114.

6. Нагайчук О. В. Проектно-технологічна діяльність як продуктивний засіб інтелектуального розвитку учнів / О. В. Нагайчук // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2010. – № 1 (70). – С. 6–10.

7. Нагайчук О. В. Діагностика інтелектуального розвитку учнів у процесі проектно-технологічної діяльності на уроках трудового навчання / О. В. Нагайчук // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / гол. ред. Мартинюк М. Т. – Умань : ПП Жовтий О.О., 2010. – Ч.3. – С. 91–102.

8. Нагайчук О. В. Особливості інтелектуального розвитку підлітків засобами проектно-технологічної діяльності / О. В. Нагайчук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць / редкол. : І. А. Зязюн (голова) [та ін.]. – К.; Вінниця : Планер, 2010. – Вип. 24. – С. 55–61.

Інші публікації:

9. Нагайчук О. В. Теорія і методика інтелектуального розвитку підлітків у процесі проектно-технологічної діяльності / О. В. Нагайчук : навч.-метод. посіб. – Умань : СПД Жовтий, 2011. – 222 с.

АНОТАЦІЇ

Нагайчук О.В. Интеллектуальный розвиток учнів 5-9 класів засобами проектно-технологічної діяльності у процесі трудового навчання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2011.

Дисертаційне дослідження присвячено актуальній проблемі інтелектуального розвитку учнів 5-9 класів засобами проектно-технологічної діяльності у процесі трудового навчання.

Проаналізовано сучасний стан дослідження проблеми інтелектуального розвитку учнів у психолого-педагогічній науці, на цій основі розкрито сутність, методи діагностування даного особистісного утворення. Проектно-технологічна діяльність розглядається як обґрунтована і спланована наперед творча навчально-трудова діяльність, яка передбачає обґрунтування, планування, розроблення конструкції, технології виготовлення і реалізацію об'єктів проектування.

Розроблено комплексні критерії діагностики інтелектуального розвитку учнів у процесі трудового навчання: научуваність, рівень сформованості інтелектуальних умінь та інтелектуальної активності.

У роботі теоретично обґрунтовано та підтверджено ефективність організаційно-методичних умов інтелектуального розвитку учнів у процесі проектно-технологічної діяльності на уроках трудового навчання.

Ключові слова: інтелект, інтелектуальний розвиток, інтелектуальні уміння, інтелектуальна активність, научуваність, проектно-технологічна діяльність, трудове навчання.

Нагайчук Е.В. Интеллектуальное развитие учеников 5-9 классов средствами проектно-технологической деятельности в процессе трудового обучения. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика трудового обучения – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2011.

Диссертация посвящена актуальной теме интеллектуального развития учащихся на уроках трудового обучения.

В работе изложены основные направления исследования, теоретически обоснована сущность интеллектуального развития учеников и методы диагностирования данного личностного образования.

Интеллектуальное развитие учеников в процессе трудового обучения рассматривается нами как процесс и результат количественных и качественных изменений в личности школьника, которые отображают способность к усвоению технико-технологических знаний и формированию интеллектуальных умений во время выполнения творческих проектов, которые проявляются в интеллектуальной активности и стимулируются положительными интеллектуальными эмоциями.

Раскрыто содержание, функции и структура проектно-технологической деятельности как средства интеллектуального развития учеников на уроках трудового обучения. Проектно-технологическая деятельность школьников предусматривает формирование интеллектуальных умений (анализировать и синтезировать, сравнивать, классифицировать и систематизировать, обобщать, планировать, доказывать, обосновывать) и интеллектуальной активности учеников.

Проектно-технологическая деятельность рассматривается как обоснованная и заранее спланированная творческая учебно-трудовая деятельность, которая предусматривает обоснование, планирование, разработку конструкции, технологии изготовления и реализацию объектов проектирования.

Экспериментальная методика развития интеллектуальных умений и активности предусматривает применение комплекса педагогических методов учебно-трудовой деятельности, а именно: методов проектной деятельности, активных и интерактивных методов обучения, форм организации (индивидуальных, групповых).

Экспериментально доказано, что процесс интеллектуального развития учеников в процессе проектно-технологической деятельности на уроках трудового обучения будет эффективнее при таких организационно-методических условиях: интеллектуальное развитие школьников будет рассматриваться как важное задание уроков трудового обучения, а проектно-технологическая деятельность обеспечивать органичное сочетание интеллектуальной и практической деятельности с опорой на активную интеллектуальную деятельность учеников; проектно-технологическая деятельность будет носить лично ориентировочное направление, учитывать индивидуальные особенности интеллектуального развития учеников 5-9 классов, уровень сформированности познавательного интереса, обеспечивать наилучшие условия для индивидуализации и дифференциации обучения, учитывая возрастные особенности школьника; создание позитивной эмоциональной атмосферы проектно-технологической деятельности (при наличии постоянно создаваемой ситуации достижения успеха), которая будет способствовать формированию интеллектуальной активности учеников; применение комплекса проблемных методов обучения, методов творческих проектов и интерактивных методик, с целью формирования интеллектуальных умений учеников во время выполнения всех этапов проектирования.

Ключевые слова: интеллект, интеллектуальное развитие, интеллектуальные умения, интеллектуальная активность, обучаемость, проектно-технологическая деятельность, трудовое обучение.

Nagaychuk O.V. Intellectual development of the 5-9-th forms students by means of project-technological activity in the process of labour training. – Manuscript.

Thesis on competing a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.02 – Theory and Methodology of Labour Training – National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov. – Kyiv, 2011.

The thesis is devoted to an actual problem of the development of 5-9-th forms students by means of project-technological activity in the process of labour training.

A modern state of the researched problem of students intellectual development in psychological and pedagogical science has been analyzed, the essence, methods of diagnosing of this individual formation have been revealed on this basis. Project-technological activity is understood as an educational and production experiment which unites two sides of cognitive process: it is the method of training, on the one hand, and the method of intellectual development and practical application of the mastered knowledge and abilities, on the other hand.

The complex criteria of diagnostics of students intellectual development in the labour training process are analyzed and grounded. They are the ability to get knowledge, the level of intellectual abilities and intellectual activity.

Effectiveness of organizing and methodical conditions of students intellectual development in the process of project-technological activity on the lessons of labour training with the purpose of stimulation their intellectual activity and formation intellectual abilities has been proved in the work.

Key words: intellect, intellectual development, intellectual abilities, intellectual activity, the ability to get knowledge, project-technological activity, labour training.